ISKRA DOO BEOGRAD v. Serbia (№ 53002/21)

Обставини справи

Заявник, Iskra DOO Beograd, є товариством з обмеженою відповідальністю, що розташоване в Белграді.

8 травня 2015 року в контексті створення проєкту Белградської набережної (Beograd na vodi) огорожу, встановлену компанією-заявником у 1964 році, було знесено без попереднього повідомлення. Земельна ділянка, на якій була встановлена огорожа, використовувалася компанією-заявником безперервно з 1964 року.

8 червня 2015 року заявник подав цивільний позов про захист права власності проти двох товариств з обмеженою відповідальністю, які брали участь у знесенні. 24 червня 2015 року працівники однієї з цих компаній зайняли частину землі, що використовувалася компанією-заявником, і розпочали будівництво власної тимчасової огорожі. Суд першої інстанції встановив, що мало місце втручання у право компанії-заявника на мирне користування своїм майном. Однак 10 квітня 2019 року апеляційний суд постановив, що повернення землі компанії-заявнику суперечитиме Указу про просторове планування Белградської набережної, в якому земля була призначена для громадського користування. Оскільки відновлення права власності до його попереднього стану суперечило б встановленим суспільним інтересам і залежало не лише від волі компаній-відповідачів, таке відновлення було юридично неможливим. 3 грудня 2020 року Конституційний Суд відхилив апеляцію компанії-заявника, постановивши, що гарантії справедливого судового розгляду були дотримані та що не було порушення прав власності компанії-заявника.

Посилаючись на статтю 6, статтю 13 Конвенції та статтю 1 Першого протоколу, компанія-заявник скаржиться на руйнування огорожі та вилучення з її володіння землі, яку вона використовувала.

Оцінка Суду

Щодо застосовності статті 1 Першого протоколу

а) Відповідальність Держави

ЄСПЛ насамперед зауважив, що провадження, які стосуються цивільно-правового спору між приватними особами, самі по собі не тягнуть за собою відповідальності Держави за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. Натомість у випадках, коли предмет спору та застосовані матеріально-правові норми містять істотні елементи публічного права і передбачають участь Держави у її регулятивній функції або коли судові рішення у провадженнях між приватними особами

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

переслідують публічний інтерес, Суд визнавав застосовність статті 1 Першого протоколу.

Звертаючись до обставин цієї справи Суд зазначив, що сторони не заперечують того, що обставини справи були пов'язані з реалізацією масштабного інвестиційного проєкту, який уряд Сербії визначив як стратегічний пріоритет, що має особливе значення для Республіки Сербія. З метою сприяння реалізації цього проєкту Держава-відповідач також ухвалила спеціальне законодавство та підзаконні акти і заснувала компанію Beograd na vodi DOO, метою чого було здійснення повного контролю за виконанням. Крім того, очевидно, що уряд з моменту створення компанії зберігав повний контроль за її діяльністю. За таких обставин ЄСПЛ зробив висновок, що компанія Beograd na vodi DOO не мала «достатньої інституційної та операційної незалежності від Держави», а отже, її дії можуть бути розцінені як такі, що здійснювались від імені Держави. Також не заперечувалось урядом і було встановлено національними судами, що демонтаж огорожі компанії-заявника та подальше вилучення земельної ділянки з володіння були здійснені компанією Beograd na vodi DOO через посередника. Нарешті, відмовляючи у задоволенні вимоги компанії-заявника про поновлення володіння, національні суди прямо послалися на публічний інтерес, визначений органами держави-відповідача.

З огляду на наведене, ЄСПЛ дійшов висновку, що події, на які скаржиться заявник, та пов'язані з ними провадження у цій справі не можуть розглядатися як вирішення спору між приватними особами у сфері приватного права. У цьому контексті стаття 1 Першого протоколу до Конвенції була застосовною.

(b) Чи мала компанія-заявник «майно» у значенні статті 1 Першого протоколу до Конвенції

У контексті справи Суд нагадав, що поняття «майно», використане в першій частині статті 1 Першого протоколу, має автономне значення, яке не обмежується правом власності на матеріальні речі та є незалежним від формальної кваліфікації у національному праві: певні інші права та інтереси, що становлять активи, також можуть розглядатися як «майнові права» і, відповідно, як «майно» для цілей цього положення.

ЄСПЛ зауважив, що той факт, що національне законодавство Держави не визнає певний інтерес «правом» або навіть «правом власності», не обов'язково перешкоджає тому, щоб за певних обставин такий інтерес визнавався «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу.

Сторони у справі не заперечували, що огорожа, зведена у 1964 році та демонтована 8 травня 2015 року, перебувала у власності компанії-заявника, а спірна земельна ділянка використовувалась компанією-заявником для здійснення своєї господарської діяльності протягом десятиліть до оскаржуваних подій.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

Так, Суд взяв до уваги факт того, що відповідно до національного законодавства компанія-заявник не була власником спірної земельної ділянки. Водночас Суд зазначив, що на момент свого заснування компанія-заявник перебувала у державній власності, а згодом у комунальній власності, аж до її приватизації у 2010 році. За таких обставин Суд дійшов висновку, що національні органи влади не лише толерували існування компанії-заявника на спірній земельній ділянці, а й фактично спочатку розмістили її там.

Відтак Суд виснував, що за конкретних обставин цієї справи тривалий період часу (а саме безперервне та послідовне визнання Державою фактичного володіння компанією-заявником спірною земельною ділянкою протягом щонайменше п'ятдесяти років) породив майновий інтерес, який був достатньо сформованим і вагомим для того, щоб бути «майном» у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Щодо порушення статті 1 Першого протоколу

ЄСПЛ зазначив, що самі ж національні суди встановили наявність втручання у право компанії-заявника на мирне володіння її майном, а відтак Суд не вбачав підстав не погодитися з цим висновком.

Суд також повторив, що для того, щоб втручання було законним, воно повинно супроводжуватися достатніми процесуальними гарантіями, зокрема, можливістю ефективно оскаржити відповідне втручання. У контексті обставин справи Суд зазначив, що знесення повинно було бути здійснене відповідно до чітко визначеної процедури, проте компанії-заявнику було відмовлено в достатніх процесуальних гарантіях захисту від свавілля.

Під час розгляду справи ЄСПЛ визнав наявність спеціального законодавства, ухваленого для реалізації проєкту «Belgrade Waterfront», і взяв до уваги аргумент Уряду про те, що компанія-заявник не мала права на компенсацію відповідно до положень цього законодавства. Однак саме по собі існування такого спеціального законодавства за своєю природою не може нівелювати право компанії-заявника на належну правову процедуру у разі знесення. Більше того, це спеціальне законодавство передбачає застосування загального законодавства у питаннях, які ним прямо не врегульовані.

Наведені міркування були достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що втручання, про яке йдеться у справі, а саме знесення огорожі компанії-заявника та вилучення з її володіння земельної ділянки, якою вона користувалася, не було законним. За таких обставин ЄСПЛ зробив висновок, що не було потреби досліджувати, чи переслідувало втручання легітимну мету та чи було воно пропорційним.

Відповідно, мало місце порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Щодо розгляду скарги за іншими статтями Конвенції, ЄСПЛ зазначив, що основні

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом

правові питання, порушені в цій заяві, було розглянуто, а відтак немає потреби виносити окреме рішення щодо прийнятності та суті скарги за іншими статтями.

Висновок

Порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 листопада 2025 року й набуло статусу остаточного 18 лютого 2026 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом